

lotvornu Božju snagu u svijetu i u životu pojedinaca. Katolici se u razvijanju sustavne moralke naslanjaju na poimanje naravnog zakona, protestanti su reagirali na korupciju u Crkvi i zato im je jedina podloga kršćanskog morala Sveto Pismo. Pravoslavci vjernički moral vežu uz liturgijsku duhovnost, posebno duhovnost ikona. U zaključku obrađuje moralni problem rata prema tri kršćanske tradicije te upozorava na menonite, kvekere i druge koji se već stoljećima opiru uporabi sile. Na kraju svoga priloga naveo je glavna teološka djela danas o kršćanskom moralu kod katolika, protestanata i pravoslavaca. Njegovu viziju ovog pitanja dopunio je Brian Stiltner s organizatorova Sveučilišta istaknuvši važnost kršćanskog morala u obitelji te samoodgoja po međuvjerskom dijalogu.

Asad Husain sa Sveučilišta Western Illinois u SAD-u obradio je islamske etičke tradicije sa stajališta predstavljanja drugima (str. 391-404). Izvor islamske etike je Kur'an te je ona u osnovi univerzalna, božanska i trajna; to je moral temeljen na vjeri u Boga jedinoga. Nema "popusta" za bogataše ili ljude iz viših socijalnih krugova u islamskom moralu, a bitno je ispunjavati volju Božju u svim prigodama života. Prorok Muhamed za muslimane je uzor vjerničkog življenja i poglavar koji je služio zajednici. Upozorava na razlike u islamu (ethics of disagreement) i na kraju nabraja zajedničke etičke vrijednosti muslimana, Židova i kršćana. Među 22 naslova djela koja se ovim pitanjem ozbiljno bave navodi i neke kršćanske islamologe.

Urednik je na kraju stavio važne dodatke: osnovna djela za daljnje proučavanje (str. 409-413), elektroničke adrese koje informiraju o međureligijskom dijalogu (str. 414), kazalo pojmova i imena (str. 415

-421). Tako je knjigu učinio vrlo upotrebljivom i korisnom. Onima koje zanima međuvjerski dijalog i čije je znanje engleskog dostatno za razumijevanje teoloških djela preporučujem da ovu knjigu ne samo pročitaju nego i da je meditiraju. Iz nje vidimo da je potrebno istinsko poznavanje vlastite vjere i življeno zajedništvo s pripadnicima vlastite zajednice da bismo o svojoj vjeri mogli razumljivo govoriti drugima. S druge strane, kao što ne želimo da drugi karikiraju našu vjeru, povijest i duhovnu tradiciju, tako bismo morali upoznavati vjeru i povijest drugih kako bi se oni u našem govoru o njima i razgovoru s njima mogli prepoznavati. U tome je nezaobilazni doprinos ovog zbornika radova.

Mato Zovkić

Su-vremenost Stadlerova filozofiranja*

Željko PAVIĆ, *Philosophia fundamentalis Josipa Stadlera*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2006.

Veliki dio pisane baštine vrhbosanskog nadbiskupa dr. Josipa Stadlera stručno je obrađen i publiciran. Nedostajala je jedna cjelovitija znanstvena obrada Stadlerova filozofijskog opusa. Dr. Željko Pavić se dulje razdoblje bavio proučavanjem i istraživanjem Stadlerovih filozofijskih dijela što je dijelom i publicirano. Ovom nam knjigom stavlja na raspolaganje cjelovite rezultate svoga znanstvenoga rada.

Već iz pregleda sadržaja je vidljivo koliko i kakvog se projekta prihvatio autor Pavić. Filozofska baština Josipa Stadlera

* Izlaganje prigodom predstavljanja knjige koje je održano 26. siječnja 2007. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu.

nije bila nepoznata ali je samo manjim dijelom od drugih autora temeljitije obrađena i s pravom je dočekala ovakav, metodološki i sadržajno mnogo više od bazično-fundamentalnog istraživanja, zahvat kojim nam autor predstavlja i kritičkim aparatom struke otkriva filozofsku misao Josipa Stadlera. Pavić, hermeneutski diskurzivno otkriva Stadlerov “meta-hodos”: kao pred-znanstveni kontekst i temelj metode, kao pretpostavku za “poštenu” znanstvenost i filozofijski pred-kontekst, te kao sam kontekst nastanka i razvoja njegove misli. Stadlerova je misao presudno obilježena njegovim životnim identitetom kao i izazovima vremena u kojem je živio. Sve to uzimajući u obzir, Pavić nas vodi na širokoj platformi ali precizno i s izvrsnom preglednošću kroz ovako kompleksno i slojevito djelo Josipa Stadlera.

U predgovoru pod izazovnim naslovom *Su-vremenost Stadlerova filozofiranja*, Pavić se pozicionira, otkriva svoj pristup i definira svoj zadatak a potencijalnom čitatelju pomaže da se oslobodi predrasude i obvezujuće “su-vremenosti”, tj. “sebe-gubitka” s pozivom na odgovornu slobodu i hrabrost za “ne-suvremenost” suvremenosti.

Ovako Pavić definira širinu perspektive u koju smješta svoj zadatak: 1. prikazati Stadlera u kontekstu (neo)skolastičke filozofije, 2. u kontekstu njegova vremena i tadašnjih filozofijskih gibanja, 3. u kontekstu suvremene filozofije. Postavljeni zadatak naznačuje zahtjevnost i težinu onoga što autor namjerava. To je zahtijevalo specifičan metodološki pristup, što Pavić uspješno apsolvira. Na taj način uspjeva ovo kompleksno djelo učiniti preglednim i razumljivo čitljivim i za one kojima filozofija nije profesija, a u ovom slučaju je upravo i ta dimenzija vrlo važna, što sigurno nije bilo lako postići.

Djelo je podijeljeno u četiri dijela u logičkom slijedu proizašla iz autorove nakane i čine preglednu cjelinu:

U prvom dijelu *Odrednice Stadlerova filozofiranja* Pavić Stadlerov filozofijski nauk naziva “philosophia fundamentalis”, obrazlažući razloge stavlja ih u korelaciju filozofijske tradicije od antike do suvremenih autora, koristeći širi filozofijski kontekst a posebno uži skolastički i neoskolastički s diskursom o “integralnoj skolastici”, otkriva i pozicionira Stadlerov pristup. Tako Pavić kartografski precizno locira Stadlerovu poziciju na karti filozofijske misli, iscrtavajući prirodne granice i dodirne točke, čineći je izvorno prepoznatljivim dijelom neoskolastičke i suvremene filozofijske baštine.

Stadlerov filozofijski hod između “tradicionalizma” i “modernizma” kao zahtjev i izazov vremena i vremenu obilježen je duhovno-povijesnim okvirom, ali i njegova svijest o vlastitom poslanju koje zahtijeva “ići-posred-puta” vlastita života, kako tvrdi Pavić, jest dominantna koja ne zatvara i ne iscrpljuje druge perspektive potrebne i poželjne za format osobnosti kakvu je posjedovao dr. Josip Stadler. Svakako su ideje enciklike pape Lava XIII. *Aeterni Patris* iz 1897. god. i razlozi njezinog nastanka utjecali također i na razvoj Stadlerove misli.

Što se tiče njegove kritike “modernizma” i njegove relacije u tom kontekstu prema Kantu, čemu Pavić pridaje poseban naglasak, više je od spekulativnog sučeljavanja. Ona je za Stadlera egzistencijalno važna za perspektivu mogućnosti dokaza predmeta vjere. Sve to, kao i kriza znanosti i znanstvenosti, utjecalo je na metodologijski pristup Stadlera, što Pavić kritički slobodno analizira i s distancom, ali s uvažavanjem i razumijevanjem.

Drugi dio Pavićeva rada pod naslovom *Stadlerova "metafizička antropologija"*, uz uvodno obrazlaganje o opravdanosti i mogućnosti takvog naslova, autor nam prezentira Stadlerovu antropološku misao koja je fundamentalna, koja nije sabrana u jednom dijelu, ali čini određenu potku skoro cijelom njegovom filozofijskom sustavu. Pavić se s pravom odlučio za radni naslov, koji mu je omogućio da obradi veliku i na određeni način centralnu temu u Stadlerovim djelima te je sistematizirati i učiniti preglednom pod navedenim vidom.

Sami naslovi poglavlja i podnaslovi pokazuju metodičku uredenost i sadržajno bogatstvo ovog dijela: III. "Metafizička antropologija" koje nema!? 1. *Stupnjevi anorgansko-organskoga bitka*, 2. *Čovjek*, IV. Ekskurs: *Razumijevanje jezika i filozofijsko nazivlje u Josipa Stadlera*, za nas specifično vrijedan prilog s tog području.

U trećem dijelu *Naravno bogoslovlje* Pavić predstavlja sistematski pregledno centralnu temu, Stadlera teologa i filozofa, temu filozofijskog nauka o Bogu, njezinoj mogućnosti, potrebi i smislenosti dokazivanja gdje je vidljiv hod Stadlera kroz povijest filozofijske misli, njegovo suočava-

nje s učenjem drugih velikih filozofa. Pavić uspijeva otkriti i sačuvati nit koju Stadler pravi pobijajući ili priklanajući se svojim prethodnicima.

Četvrti dio sadrži popis Stadlerova filozofijskoga nazivlja s tumačenjima, njih 468. Ovaj prilog zahtijeva čestitku i zahvalnost autoru Paviću da je skupio i enciklopedijski obradio tako vrijedan prilog za razumijevanje a i za daljnje istraživanje Stadlerove filozofijske misli. Tu je obvezni ali bogati popis literature koji je pravo blago svakome tko ima nakanu baviti se proučavanjem Stadlerove misli, izrasle na baštini europske filozofijske tradicije, ali obilježene potrebom i zahtjevom života, kairosom vremena.

Ne mogu a ne iskazati radost zbog djela koje nam autor Pavić poklanja, što je plod njegovog filozofijsko-znanstvenog istraživanja, koje nam ne otkriva samo mnogo novoga nego upućuje na pravce i mogućnosti daljnjeg istraživanja te postaje za buduća nezaobilazna platforma. Čestitka i hvala autoru dr. Željku Paviću.

Anto Ćosić